

tussen Duin & Dijk

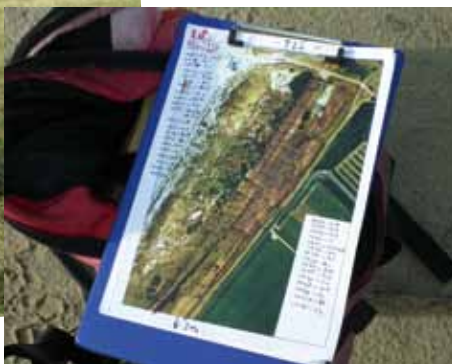

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 14 1 ● 2015

Vegetatie in de Noordduinen

Op stap met Theo Baas

Vegetatiekartering is iets anders dan florakartering, was mij van te voren verteld. Om het verschil te weten te komen, moest ik maar eens op stap met Theo Baas, die al vanaf 1980 vegetaties en flora karteert in Noord-Holland.

● Theo Baas in de Noordduinen. Links een luchtfoto van een deel van de Noordduinen met ingetekend de verschillende vegetatievlakken.

‘Ik doe dit nu ruim dertig jaar en ik blijf me verbazen’ zegt Theo. We staan midden in het ruige duin tussen Callantsoog en Groote Keeten. Voor onze voeten strekt zich over vele tientallen vierkante meters een vegetatie uit die volledig gedomineerd wordt door zandzegge. ‘Een vorm van ‘vergrassing’ die hier pas sinds een jaar of tien optreedt (al is een zegge natuurlijk geen gras). Dit vegetatietype is zo nieuw dat Theo er een nieuwe naam voor moest verzinnen. Het werden er zelfs drie: ‘zandzegge-mossenv egetaties’, ‘zandzegge-kronkelsteeltjevegetaties’ en ‘zandzegge-eikvarenvegetaties’. Maar in de vegetatie waar we nu voor staan zijn geen mossen, kronkelsteeltjes of eikvarens te ontdekken. Daarmee raken we aan een belangrijk probleem bij vegetatiekartering: op grond van welke kenmerken typeer je de verschillende vegetaties?

Vegetaties in soorten

Bij vegetatiekartering gaat het niet om individuele planten en de afzonderlijke soorten die op een bepaalde

plaats kunnen groeien, maar om het totaalbeeld dat alle verschillende planten samen opleveren. Daarbij zijn vaak één of enkele dominante soorten die het aspect bepalen. Bij vegetatiekartering moet je daarom bij wijze van spreken meer ‘door de ooghaars’ kijken.

Bij florakartering kijk je wél naar de afzonderlijke soorten, met name naar de soorten die een indicatie geven over het milieu. Theo Baas doet in feite allebei tegelijk wanneer hij in het veld is.

Om een optimaal beheer van vegetaties mogelijk te maken, wil Landschap Noord-Holland (LNH) een goed beeld hebben van de verschillende vegetaties en hoe die in de loop van de tijd veranderen in de door haar beheerde terreinen. Daarvoor is het dus nodig de verschillende vegetatietypen in kaart te brengen en dat regelmatig te herhalen, minstens om de tien jaar.

De vijf boekdelen van *De vegetatie van Nederland* vormen de standaard voor de vegetatietypen in Nederland. Maar die zijn voor de doelstellingen van LNH veel

te grof. Bij die indeling worden bijvoorbeeld alle vegetaties van de open, niet stuivende zeeduinen onderverdeeld in vijf subtypen. LNH heeft die zelf onderverdeeld in wel 19 verschillende subtypen. Toegepast op alle hoofdtypen zijn op die manier in totaal 115 subtypen onderscheiden variërend van helmvegetaties tot bos. En nu het probleem: de vegetatie op twee verschillende plaatsen is natuurlijk nooit voor honderd procent identiek. Dus als je niet oppast zou je eindeloos door kunnen gaan met het uitsplitsen van steeds weer nieuwe subtypen. Dat zou een onwerkbaar chaos van gegevens opleveren. De kunst is dus een goed evenwicht te vinden tussen een te grove en een te fijne indeling, zodat een beeld ontstaat waar bij het beheer vanuit gegaan kan worden. Om die reden mogen de oppervlakten die je typeert ook niet te klein zijn, want op microniveau nemen de verschillen alleen maar toe. De ‘vlakken’ die benoemd worden moeten daarom minstens enkele tientallen vierkante meters groot zijn.

kartering

● Noordduinen tussen Callantsoog en Groote Keeten.

Aan het werk

Van internet zijn uitstekende luchtfoto's van ieder terrein te downloaden. Die vormen tegenwoordig het uitgangspunt van de vegetatiekartering. De foto's zijn zo goed, dat de verschillende kleurschakeringen die er op te zien zijn al een indicatie geven van de verschillende vlakken met een specifiek vegetatietype. Ter plekke moet dan natuurlijk nog wel onderzocht worden om welk type het precies gaat. Op een print van de foto zet Theo dan een lijn om het betreffende vlak, geeft het een code en noteert het vegetatietype op

een lijst. Heel simpel, eigenlijk. Je moet alleen wel de ogen en de kennis hebben om al die verschillende typen te onderscheiden en dat vergt studie en ervaring. Dat het niet zo eenvoudig is als het lijkt, bleek onlangs nog uit de lotgevallen van een stagiaire. Na een paar keer mee te zijn geweest in het veld, haakte die biologiëstudent af met de constatering dat ze er geen grip op kreeg.

Expert

Theo begon zijn werkzame leven als hovenier, maar zijn hart lag bij de natuur. In 1979 zag hij kans van

die hartstocht zijn werk te maken en werd hij voor één seizoen vogelwachter op Engelsmanplaat. Toen wist hij zeker dat hij voortaan met en in de natuur wilde werken. Al een jaar later kreeg hij die kans definitief, doordat hij als flora-inventarisator aan het werk kon voor de Provinciale Natuurinventarisatie (PNI) van de Provincie Noord-Holland. Eigenlijk was op dat moment zijn kennis van wilde planten nog niet zo heel groot, maar in de praktijk leerde hij snel. En zo kon hij uitgroeien tot één van de experts op het gebied van flora- en vegetatie- ►

● Helmzwenkgrasduinvegetatie met dauwbraam (type A6).

onderzoek in Noord-Holland, eerst bij de Provincie en later bij LNH. Hij is nu met zijn laatste klus bezig, de kartering van de vegetatie in de duinen tussen Den Helder en Callantsoog (de Grafelijkheidsduinen bij Den Helder en de Noordduinen tussen Den Helder en Callantsoog). Minstens zo'n mooie afsluiting van zijn loopbaan vindt hij het verschijnen van de *Atlas van de Noord-Hollandse flora* in november 2014, waar hij een grote bijdrage aan geleverd heeft.

Vergrassing en andere beheerproblemen

De Noordduinen en de Grafelijkheidsduinen zijn tien jaar geleden ook gekarteerd en de verschillen met toen zijn groot. Net als in andere duingebieden slaat ook in de Noordduinen de vergrassing toe, soms dus in de vorm van 'verzegging' door zandzegge. Maar zandzegge is niet de enige boosdoener. Ook helm en andere grassen rukken op en verdringen kruidenrijke vegetaties en vegetaties met duinroosje. De oorzaak is waarschijnlijk de aanvoer van stikstof door de lucht. Zo vinden we plekken waar helm en andere grassen bezig zijn de karakteristieke kraaiheide-eikvarenvegetatie te overwoekeren. Op allerlei andere plekken rukken struwelen van bottelrozen op. Als je de oorspronkelijke kruidenrijke duingraslanden wilt bewaren, zullen die bestreden moeten worden. Maar hoe? Tot nu toe is in de Noordduinen nauwelijks begrazing door grote grazers toe-

gepast. Wellicht moeten die hier nu ook aan het werk.

Grafelijkheidsduinen

Dat begrazing, samen met andere beheermaatregelen zoals maaien, afplaggen en vernatting, wel degelijk goede resultaten op kan leveren, bewijzen de Grafelijkheidsduinen bij Den Helder. Dankzij zorgvuldig beheer met onder andere extensieve begrazing door Schotse hooglanders en konikpaarden, is de vegetatie daar in de tien jaar sinds de vorige kartering veel interessanter geworden. De oppervlakte aan vochtige heide is er enorm toegenomen en zeldzame planten als draadfonteynkruid, pilzegge en borstelgras breiden zich gestaag uit. Opmerkelijk is ook dat op tal van plekken nu jonge exemplaren van koningsvaren groeien, een soort die elders in de duinen zeldzaam is. In het algemeen kan gesteld worden dat de vegetatie er nu veel meer lijkt op die van de Waddeneilanden dan op die van de aangrenzende Noordduinen. Het unieke karakter van de Grafelijkheidsduinen wordt mede veroorzaakt doordat mensen er nauwelijks zaden van elders hebben aangevoerd. Vrijwel alles wat er groeit is er dus spontaan en langs natuurlijke weg gekomen. Daar zat ook een onaangename verrassing bij. Op een bepaalde plek blijkt de gele bieslelie het goed te doen, een exoot die uit tuinen ontsnapt is. Door dat tijdig te signaleren is daar nu nog vrij eenvoudig wat aan te doen.

Dat de moeraswespenorchis niet tot

de spontane vestigingen behoort, is een raadsel omdat de omstandigheden ogenschijnlijk zeer geschikt zijn. De soort groeit in de Noordduinen in het Botgat massaal in vochtige valleien met een vergelijkbare vegetatie. Misschien is de oorzaak dat de schimmels ontbreken die noodzakelijk zijn voor het kiemen van orchideeën.

In veel andere terreinen zijn na afplaggen wel zaden vanuit vergelijkbare terreinen aangevoerd, bijvoorbeeld door strooisel uit die terreinen te verspreiden. Volgens Theo gebeurt dit vooral uit ongeduld. De resultaten van beheermaatregelen zijn op korte termijn vaak wat teleurstellend, maar als je voldoende geduld hebt, ontstaan de prachtigste vegetaties vanzelf, vaak in verrassende samenstellingen. Pas na tien of twintig jaar kun je de resultaten op waarde schatten en die zijn vaak indrukwekkend. Wel is het noodzakelijk beheermaatregelen zorgvuldig en fijnmazig uit te voeren. Worden er toch fouten gemaakt, dan moet daar van geleerd worden. Een rijke vegetatie die in stand gehouden wordt door jaarlijks te maaien, moet je bijvoorbeeld niet plotseling laten begrazen.

Eind 2014 stopte Theo Baas dankzij een mooie afvloeiingsregeling met (betaald) werken. Maar als het aan hem ligt, zal hij nog vele jaren als vrijwilliger zijn deskundigheid in dienst stellen van goed natuurbeheer. Zo hoopt hij vurig over weer tien jaar de vegetatie van de Grafelijkheidsduinen nog een keer te kunnen onderzoeken. Ongetwijfeld zal dat nieuwe verrassingen opleveren.

Wim Ruitenbeek
wim.ruitenbeek@planet.nl